

**Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu**

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy Vladimíra Sládečka a soudců Tomáše Lichovníka (soudce zpravodaj) a Davida Uhlíře ve věci ústavní stížnosti **S. Š.**, zastoupeného Mgr. Petrem Mikeščíkem, advokátem se sídlem Novotného lávka 5, Praha 1, proti rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 2 ze dne 15. 5. 2017, č. j. 37 C 40/2016-121, a rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 15. 11. 2017, č. j. 54 Co 321/2017-143, takto:

I. Rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 2 ze dne 15. 5. 2017, č. j. 37 C 40/2016-121, a rozsudkem Městského soudu v Praze ze dne 15. 11. 2017, č. j. 54 Co 321/2017-143, bylo porušeno ústavně zaručené právo stěžovatele na náhradu škody podle čl. 36 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

II. Tato rozhodnutí se ruší.

Odůvodnění:

I.

1. Návrhem na zahájení řízení o ústavní stížnosti ve smyslu § 72 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), se stěžovatel domáhal zrušení v záhlaví uvedených rozsudků obecných soudů, a to pro jejich rozpor s čl. 11 a čl. 36 Listiny základních práv a svobod.

2. Předtím, než se Ústavní soud začal věcí zabývat, přezkoumal podání po stránce formální a konstatoval, že podaná ústavní stížnost obsahuje veškeré náležitosti, jak je stanoví zákon o Ústavním soudu.

II.

3. Stěžovatel se v řízení před obecnými soudy domáhal po České republice - Ministerstvu spravedlnosti, jednajícím prostřednictvím Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových zaplacení částky 80 487 Kč (z toho 51 909 Kč náklady na obhajobu, 18 322 ušlý zisk a 10 256 Kč náklady právního zastoupení při předběžném uplatnění nároku u příslušného úřadu), jakožto náhrady škody podle zák. č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem. Ta mu měla být způsobena v souvislosti s jeho trestním stíháním vedeným u Obvodního soudu pro Prahu 5 pod sp. zn. 30 T 83/2014, které však bylo ukončeno zproštěním obžaloby.

4. O žalobním návrhu stěžovatele rozhodl nalézací soud ústavní stížností napadeným rozsudkem tak, že žalovaná je povinna zaplatit stěžovateli částku 2 178 Kč s příslušnými úroky z prodlení (výrok I.). Ve zbytku byla žaloba zamítnuta (výrok II.). Žádnému z účastníků nebylo přiznáno právo na náhradu nákladů řízení (výrok III.). Takto soud rozhodl poté, co usnesením ze dne 28. 12. 2016, č. j. 37 C 40/2016-79, řízení co do částky 38 296,50 Kč v důsledku částečného zpětvzetí žaloby zastavil a současně připustil rozšíření žaloby o zákonný úrok z prodlení od 25. 5. 2017 do zaplacení a co následným usnesením, vyhlášeným při jednání konaném 15. 5. 2017, řízení zastavil o dalších 4 580, 40 Kč spolu s úroky z prodlení, a to z důvodu dalšího částečného zpětvzetí žaloby (namísto původních 12 dní stěžovatel požadoval ušlý zisk již jen za 9 dní).

5. K požadovanému ušlému zisku soud prvního stupně ve svém odůvodnění konstatoval, že jej nelze stanovit. Příčinná souvislost mezi vznikem škody - ušlým ziskem a nezákonným rozhodnutím je dána tehdy, jestliže pouze trestním stíháním došlo u stěžovatele k úniku zisku, nedošlo ke zvětšení jeho majetku pouze a jen z důvodu trestního stíhání, a v případě, že by neprobíhalo trestní stíhání, došlo by k navýšení zisku u stěžovatele. Výsledkem svědkyně (manželky stěžovatele) bylo prokázáno, že ze strany stěžovatele nedošlo k odřeknutí nějaké práce právě z důvodu toho, že by se stěžovatel musel účastnit úkonů trestního stíhání. K výzvě soudu stěžovatel nepředložil žádné konkrétní smlouvy na provedení kominických prací či závazné přísliby realizace těchto prací.

6. K podanému odvolání rozhodl Městský soud v Praze ústavní stížností napadeným rozsudkem tak, že se rozsudek nalézacího soudu v zamítavém výroku o věci samé a ve výroku o nákladech řízení potvrzuje (výrok I.). Výrokem II. byla stěžovateli uložena povinnost zaplatit žalované na náhradě nákladů odvolacího řízení částku 300 Kč. Ušlý zisk je podle odvolacího soudu ušlým majetkovým prospěchem a spočívá v nenastalém zvětšení majetku poškozeného, které bylo možno - nebýt škodní události - důvodně očekávat s ohledem na pravidelný běh věcí. Nepostačuje přitom pouhá pravděpodobnost zvýšení majetkového stavu v budoucnu, neboť musí být najisto postaveno, že nebýt škodní události, majetkový stav poškozeného by se zvýšil.

7. Stěžovatel se závěry obecných soudů nesouhlasil a v ústavní stížnosti konstatoval, že ve výpočtu ušlého výdělku vycházel ze svého daňového přiznání za rok 2014. Z celkem 365 dnů odečetl soboty, neděle, svátky a dovolenou 10 pracovních dnů, tím dospěl k počtu 242 pracovních dnů, od nich odečetl 12 dnů strávených obhajobou v trestním řízení, tím dospěl k počtu 230 odpracovaných dnů. Výsledek hospodaření za rok 2014 činil 351 165 Kč, z toho na 1 den připadá částka 1 526,80 Kč, tedy na 12 dnů připadá 18 321,60 Kč. Stěžovatel prokazoval ušlý výdělek daňovým přiznáním, avšak soudy obou stupňů po něm požadovaly, aby jim doložil konkrétní zrušené smlouvy a konkrétní ušlé zakázky z důvodu trestního stíhání. Stěžovatel je toho názoru, že ušlý zisk podnikatele se běžně prokazuje daňovým přiznáním, podle něhož je např. vypočítáno svědečné. Požadavek na doložení důkazů o zrušení zakázek je podle stěžovatele diskriminační oproti osobám se závislou činností. Stěžovatel poukázal na řadu specifík svého podnikání, které vylučují, aby využil části dne ke své podnikatelské činnosti a části ke své obraně v rámci trestního řízení.

III.

8. Obvodní soud pro Prahu 2 ve svém vyjádření k ústavní stížnosti odkázal na odůvodnění napadeného rozsudku.

9. Městský soud v Praze odkázal jednak na odůvodnění napadeného rozsudku a rovněž judikaturu Nejvyššího soudu, z níž jsou dostatečně zřejmé důvody, pro které odvolací soud rozhodl, jak shora uvedeno.

10. Stěžovatel využil svého práva repliky a stručně konstatoval, že výši způsobené škody mohl soud určit jednoduchým kvalifikovaným odhadem na základě stěžovatelem předložených daňových priznání, což stěžovatel považuje za zcela přiměřenou formu skutkového zjištění a právního závěru nestranného a nezávislého soudu.

IV.

11. Ústavní soud po zvážení argumentace obsažené v ústavní stížnosti, obsahu napadených rozhodnutí i vyžádaného spisového materiálu dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

12. Ústavní soud již ve své dřívější judikatuře konstatoval, že nárok na náhradu škody v případě trestního stíhání, které je skončeno zproštěním obžaloby, neplyne jen z čl. 36 odst. 3 Listiny, ale přímo z principů materiálního právního státu. Jak uvedl v nálezu sp. zn. II. ÚS 590/08 ze dne 17. 6. 2008 (N 108/49 SbNU 567): "Má-li být stát skutečně považován za materiální právní stát, musí nést objektivní odpovědnost za jednání svých orgánů, kterým státní orgány nebo orgány veřejné moci přímo zasahují do základních práv jednotlivce. Nelze totiž přehlédnout, že stát nemá svobodnou vůli, nýbrž je povinen striktně dodržovat právo v jeho ideální (škodu nepůsobící) interpretaci. Na jednu stranu je jistě povinností orgánů činných v trestním řízení vyšetřovat a stíhat trestnou činnost, na druhou stranu se stát nemůže zbavit odpovědnosti za postup těchto orgánů, pokud se posléze ukáže jako postup mylný, zasahující do základních práv." Nepotvrdí-li se původní podezření, musí mít osoba, která byla povinna podrobit se úkonům orgánů činných v trestním řízení, záruku, že v případě prokázání, že trestnou činnost nespáchala, dostane se jí odškodnění za veškeré úkony, jimž byla neoprávněně podrobena - v opačném případě není možno v právním státě trvat na tom, aby byl jednotlivec povinen snášet omezení svých práv v rámci trestního stíhání [viz např. nálezy sp. zn. II. ÚS 590/08 ze dne 17. 6. 2008 (N 108/49 SbNU 567) a sp. zn. II. ÚS 1540/11 ze dne 20. 2. 2013 (N 32/68 SbNU 343)].

13. Shora shrnutý přístup Ústavního soudu k otázce odškodňování nemajetkové újmy za nezákonné trestní stíhání lze tudíž shrnout následovně. Trestní stíhání představuje velmi závažný zásah do právní sféry jednotlivce. V materiálním právním státě je pak nutné, aby takovýto zásah byl odpovídajícím způsobem odškodněn.

14. V projednávané věci obecné soudy nepřiznaly stěžovateli náhradu způsobené škody - ušlého zisku z toho důvodu, že tento neprokázal, že nemohl uzavřít smlouvy na předmět výkonu svého podnikání nebo že tyto smlouvy nemohl realizovat a musel je odříct. Ztracená obchodní příležitost musí být podle obecných soudů prokázána v reálné podobě.

15. Podle názoru Ústavního soudu nelze v projednávaném případě odhlížet od charakteru podnikání jako takového, a to zvláště u tzv. malých podnikatelů. Obecné soudy nahlížely na podnikatelskou činnost stěžovatele jen a pouze v jejím úzkém slova smyslu, kdy dochází k realizaci konkrétní smlouvy či konkrétní zakázky. Činnost podnikatele je přitom nepochybně širší a zahrnuje i činnosti, které nesměřují k bezprostřednímu dosažení zisku, ale které se následně projeví v podnikatelském výsledku jako takovém. Činnost podnikatele směřující k vydobytí zisku je nepochybně bohatší, než samotná konečná finální realizace té které zakázky. Skutečnost, že stěžovatel např. organizoval svoji práci tak, aby nepřišel v rozhodném období o žádnou zakázku, ještě neznamená, že místo účasti na trestním řízení nemohl provádět jinou činnost s podnikáním související a bez níž by svoji podnikatelskou činnost fakticky vykonávat nemohl. Sám stěžovatel poukazuje např. na obstarávání zakázek, nákup materiálu, vedení dokumentace apod. Potvrzovala to ve své výpovědi i manželka stěžovatele, která mu jako spolupracující osoba organizuje práci. Výslovně uvedla: „... když manželovi přišlo v rámci trestního stíhání nějaké předvolání, tak jsem mu termín na ten den v diáři rovnou vyškrtla, práci jsem mu nedávala, ...“ Odvolací soud dokonce z její výpovědi v napadeném rozsudku citoval, že „na dobu účasti na úkonu trestního řízení zakázky nepřijímala“. Přesto oba soudy trvaly na prokázání konkrétních ušlých zakázek. Dovedeno k závěru *ad absurdum*, by např. drobný zemědělec neměl v obdobném případě nárok na náhradu škody, neboť samotný zisk získává výhradně až v rámci prodeje svého výpěstku na trhu. Za nemožnost realizovat bohatou činnost předcházející samotnému prodeji, by mu v takovém případě žádná náhrada škody nenáležela. Takový závěr je jen stěží aprobovatelný, neboť je zřejmé, že samotná realizace produktu v rámci trhu, je jen pomyslnou špičkou ledovce v činnosti takového zemědělce. Obdobně by bylo lze uvažovat o odmítnutí náhrady ušlého zisku za uzavření restaurace, protože poškozený by jen stěží prokázal, kdo by jinak v konkrétní den do restaurace přišel a „jakou by tam udělal útratu“. Požadavky kladené soudy na prokázání ušlého zisku musí být přiměřené konkrétní činnosti konkrétního poškozeného. Nelze vystačit s jedním judikátem Nejvyššího soudu na všechny případy, které život přináší.

16. Z výše uvedených důvodů je bezpředmětné, že stěžovatel v rámci svého podnikání nedokázal vykázat konkrétní smlouvu či podnikatelskou příležitost, o kterou v důsledku vedeného trestního stíhání přišel. Podstatnou je především ta skutečnost, že v souvislosti s úkony svého trestního stíhání nemohl vykonávat podnikatelskou činnost. V odvolacím soudem citovaném rozsudku Nejvyššího soudu sp. zn. 25 Cdo 1920/99 tento přitom dovodil, že takovýto nárok je v podstatě obdobným nárokem, jenž vzniká osobě, která pro poškození zdraví není schopna vykonávat své dosavadní zaměstnání. Z toho důvodu poukázal Nejvyšší soud na nutnost zjištění průměrného výdělku poškozeného.

17. Je pravdou, jak uvedl odvolací soud, že Nejvyšší soud v citovaném rozsudku (s odlišným skutkovým stavem) konstatoval, že daňové přiznání není dostačujícím důkazem k prokázání ušlého zisku, neboť samo není důkazem o skutečných příjmech a výdajích v souvislosti s výkonem obchodní činnosti. K takto postavené argumentaci městského soudu je však třeba dodat, že Nejvyšší soud se v dané věci zabýval otázkou způsobu zjišťování průměrného výdělku, kdy samotné daňové přiznání považoval pouze za jeden z podkladů, z něhož by obecné soudy měly v obdobných případech vycházet. Neznamená to tedy, že by z něj neměly vycházet vůbec.

18. Ústavní soud dospěl k závěru, že obecné soudy pochybily, když při aplikaci zákona o odpovědnosti státu dostatečně nezohlednily konkrétní povahu či charakter

výdělečné činnosti stěžovatele ve spojení s účelem garance práva na náhradu škody způsobené při výkonu veřejné moci plynoucího z čl. 36 odst. 3 Listiny. V projednávané věci bylo rozhodující, že se nepotvrdilo původní podezření orgánů činných v trestním řízení, že stěžovatel spáchal trestný čin, kvůli němuž se stal účastníkem trestního řízení. Není tedy sporu o tom, že by náhrada škody stěžovateli nenáležela, otázkou jen zůstává, v jaké výši by mu tato náhrada měla být přiznána. Z toho důvodu se budou obecné soudy věcí znovu zabývat.

19. Na základě výše uvedeného Ústavní soud ústavní stížnosti stěžovatele vyhověl a zrušil rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 2 ze dne 15. 5. 2017, č. j. 37 C 40/2016-121, a rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 15. 11. 2017, č. j. 54 Co 321/2017-143 [§ 82 odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu].

Poučení: Proti nálezů Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 30. listopadu 2020

Vladimír Sládeček
předseda senátu